

IQTISODIY - INNOVATSION TAFAKKUR VA ULARNING DINAMIK XUSUSIYATLARI

*Abdullayeva Iroda G'anidjanovna, Urganch davlat universiteti
"Falsafa" kafedrasida dotsenti, falsafa doktori (PhD)*

ECONOMIC - INNOVATIVE THINKING AND THEIR DYNAMIC CHARACTERISTICS

*Abdullaeva Iroda G'anidzhanovna, Urganch State University,
associate professor of the "Philosophy" department, doctor of
philosophy (PhD)*

ЭКОНОМИКО-ИННОВАЦИОННОЕ МЫШЛЕНИЕ И ЕГО ДИНАМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

*Абдуллаева Ирода Ганиджановна, доцент кафедры
«Философия» Ургенчского государственного
университета, доктор философии (PhD)*

<https://orcid.org/0000-0002-5388-5100>

e-mail:

irodaabdullayeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning dinamik xususiyatlari xo'jalik subyektlari va tadbirkorlarni yangi mahsulotlar ishlab chiqishga, xizmat turlarini tinmay kengaytirish, aholining ehtiyojlarini to'la qondirish hamda iqtisodiy va innovatsion rivojlanishga undashi, inson tafakkuriga, salohiyatiga tayanish, undan unumli foydalanish mahsuli bo'lishi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy tafakkur, xo'jalik subyekti, korxonalar, tadbirkorlik, xizmat muassasalari, fan-texnika, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, huquqiy, shaxs, jamiyat va davlat.

Abstract: In this article, the dynamic features of socio-economic relations encourage business entities and entrepreneurs to develop new products, constantly expand the range of services, fully satisfy the needs of the population, and economic and innovative development is a product of relying on human thinking and potential, and its effective use. will be considered.

Key words: economic thinking, economic entity, enterprise, entrepreneurship, service institutions, science and technology, socio-economic development, legal, individual, society and state.

Аннотация: В данной статье говорится о том, что динамические особенности социально-экономических отношений побуждают субъектов предпринимательства и предпринимателей разрабатывать новую продукцию, постоянно расширять спектр услуг, полностью удовлетворять потребности населения, а экономико-инновационное развитие является продуктом опоры, будут рассмотрены человеческое мышление и потенциал, а также их эффективное использование.

Ключевые слова: экономическое мышление, экономический субъект, предприятие, предпринимательство, институты обслуживания, наука и техника, социально-экономическое развитие, право, личность, общество и государство.

KIRISH. Inson ongi, aql-u idroki mavjud yondashuvlar, ta'riflar va andozali fikrlar bilan qoniqmaydi, ularni o'zgartirishni, yangilashni istaydi. Yangilik izlash, yangi fikrlarga intilish insondagi bilish xislatiga, gnoseologik ehtiyojlarga

monanddir. Shunday ekan, innovatsiya avvalo insondagi ichki, ma'naviy-ruhiy va gnoseologik ehtiyojlar mahsulidir. Innovatsion tafakkur tagida yon-atrofni, ijtimoiy hayotni ratsional asosda yangilash, o'zgartirish istagi yotadi.

Inson ongi, aql-u idrokidagi yangilikka o'chlik, ehtiyoj ratsional asosga qurilganida innovatsion mohiyat kasb etadi. Demak, innovatsion tafakkur yon-atrofini o'zgartirishga yangilashga qaratilgan ratsional asosli subyektiv faoliyati demakdir. Har qanday mehnat jarayonida shaxs ma'lum vazifani amalga oshirish uchun maqsadga muvofiq holda jismoniy va aqliy kuch sarflaydi. Lekin bu hol aqliy va jismoniy mehnatning o'zaro mosligini emas, ayni vaqtda ma'lum farqqa ham ega ekanligini bildiradi. Mehnatning aqliy va jismoniy shakllarga bo'linishi o'z vaqtida jamiyat taraqqiyotida muhim rol o'ynadi.

Ishlab chiqarish mexanik qurollarining vujudga kelishi, fan va innovatsion kashfiyotlarning ishlab chiqarishga ko'plab tatbiq qilinishi bilan moddiy ishlab chiqarishga, maxsus nazariy ma'lumotga ega bo'lgan xodimlarni, agronom, muhandis, texnik kabilarni safarbar qilish zarurati tug'ildi. Aqliy mehnat esa mehnatning professional maxsus shakli sifatida ma'lum ijtimoiy qatlam (hozir jamiyat ijtimoiy tarkibining bu unsuriga ko'pchilik tadqiqotchilar tomonidan ijtimoiy guruh sifatida qaralmoqda, biz bunga qo'shilamiz, chunki ziyolilar ham intellektual mulk egasi va uni tovar sifatida sotadi) ziyolilar tomonidan bajarila boshlandi. Ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning dinamik xususiyatlari xo'jalik subyektlari va tadbirkorlarni yangi-yangi mahsulotlar ishlab chiqishga, xizmat turlarini tinmay kengaytirib, aholining ehtiyojlarini to'la qondirishga undaydi. Har bir davr yoshlarining bilim darajasi, fikrlashi, dunyoqarashi, ma'naviy qiyofasiga qarab o'sha jamiyatning ertangi kunini aniq tasavvur etish mumkin. Zero, yoshlar jamiyatning tub negizi, aholining ilg'or qatlami, kelajakning ishonchli egalari.

Davlat innovatsion siyosati mahalliy mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, aholining turmush sifati va darajasini oshirish, texnologik va ekologik xavfsizligini ta'minlash uchun innovatsion faoliyat ustuvorliklarini tan olishdan kelib chiqib shakllantiriladi va amalga oshiriladi. Davlat innovatsion siyosatining asosiy maqsadi innovatsion faoliyat uchun mahalliy mahsulotlar raqobatbardoshligining o'sishi, fan-texnika yutuqlaridan samarali foydalanish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish masalalarini hal etishni ta'minlaydigan

iqtisodiy, huquqiy va tashkiliy sharoitlar yaratish hamda mamlakatning mudofaa qobiliyatini, shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligini mustahkamlashdan iborat.

Ilmiy faoliyat davlat siyosatining eng faol sohasi bo'lib kelgan va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi. Aytish joizki, ilmiy g'oya bevosita xo'jalik faoliyatida qo'llanilishi mumkin emas. Shuning uchun tashkilotlar tadqiqotlarni moliyalashtirishga sekinlik bilan yondashadi, garchi unga katta ehtiyoj sezsa ham. Hozirgi sharoitda davlat biznesning ta'minlash funksiyasini, aniqrog'i, ilmiy bilimlar va g'oyalar bilan ta'minlashni o'z zimmasiga olmoqda. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mustaqil xo'jalik yurituvchi subyektlar va tadbirkorlarning tinmay izlanishi, ishlab chiqarishga oid yangiliklardan samarali foydalanishga intilishi ham shundandir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Bozor iqtisodiyoti nazariyotchilarining barchasi R.Kontilon, A.Tyugro, F.Kene, A.Smit, J.B.Seya, Y.fon Tyunen, F.Xon Xayek, L.Mizes, P.F.Dryuker foyda olishni rad etmagan holda innovatsion tafakkurning, izlanishlarning zarurligini qayd etadilar. Masalan, AQSHlik iqtisodiyotchi P.F.Dryukerning yozishicha, "yangilik joriy etish tadbirkorlikning alohida vositasi, instrumenti hisoblanadi, bu tadbirkorga biznes va xizmatlar ko'rsatish sohasida foyda ko'rishdan kam ahamiyatli narsa emas. Shuning uchun tinmay yangilik manbalarini izlash, biznes va xizmat sohasida yutuqlarga erishish, foyda ko'rish imkonidir"[1]. Shu bilan birga P.F. Dryuker iqtisodiy tafakkur va faollikni innovatsion izlanishlar bilan uyg'unligini, bu uyg'unlik "tashqi va ichki korporativ muhit"ni o'zgartirish, yangilashga qaratilishini qayd etadi. Uning fikricha, iqtisodiy faoliyat, tadbirkorlik innovatsion izlanish bilan uyg'unlashganida bir tomondan, foyda olishni faqat boylik orttirish doirasidan chiqishga, ilmiy-texnik kashfiyotlarni qo'llab-quvvatlashga yo'naltiradi, ikkinchi tomondan, yangicha tafakkurni, biznes madaniyatini, samarali ish olib borish ko'nikmasini, ishbilarmonlik xislatlarini shakllantiradi¹. To'g'ri, P.F.Dryuker ham, yuqorida nomlari keltirilgan iqtisodchilar ham iqtisodiy tafakkurni alohida ijtimoiy-falsafiy fenomen, tushuncha sifatida tadqiq etmaydilar, biroq ularning ilmiy-nazariy merosida

iqtisodiy faollikka undovchi subyektiv omillar – iqtisodiy ong, iqtisodiy madaniyat, tadbirkor rejasi va maqsadi, hayotiy ideali foyda ko‘rish niyati kabi voqeliklar haqida qimmatli fikrlar uchraydi. Iqtisodiy tafakkur, ong iqtisodiy madaniyatning tarkibiy qismi, u, o‘z xususiyatlariga ko‘ra, insonning ijtimoiy- iqtisodiy munosabatlarini ifodalaydi, iqtisodiy faoliyatga maqsad, yo‘nalish beradi[2]. Iqtisodiy tafakkur, ong birlamchimi yoki ijtimoiy-iqtisodiy borliq, munosabatlar, degan savol turli bahslar uyg‘otib keladi. Bizning fikrimizcha, ular o‘zaro dialektik bog‘liq voqeliklar, iqtisodiy tafakkursiz, ongsiz ijtimoiy-iqtisodiy borliq munosabatlar yo‘q, ikkinchisiz birinchisi shakllanmaydi. Har bir davr va jamiyat o‘ziga muvofiq keladigan iqtisodiy tafakkur va ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni shakllantiradi, ulardan mutlaq xoli tuzum yo‘q. Falsafa fanlari doktori S.Norqulovning yozishicha, “Iqtisodiy tafakkurdagi o‘zgarishlarni faqat iqtisodiy borliq ta’siri mahsuli, natijasi deb qarash bir yoqlama yondashuvdir, iqtisodiy borliq qanday tarzda, o‘zining immanent qonunlariga muvofiq yangilanish, o‘zgarish, transformatsiyaga uchrash xususiyatga ega bo‘lsa, iqtisodiy tafakkur ham shunday xususiyatga ega”[3]. Innovatsiya lotincha so‘z bo‘lib, u yangilik olib kirish, joriy etish degan ma’noni anglatadi. Ba’zan “innovatsion izlanish”, “innovatsion kashfiyot” yoki ixtiro, “innovatsion ishlanma” degan iboralar ishlatiladi. Innovatsiyani ijod, ayniqsa ilmiy-texnik ijod bilan, iqtisodiy sohadagi izlanishlar bilan bog‘lash keng tarqalgan. Natijada har qanday ijod turi, yangilik, izlanish innovatsiya tarzida taqdim etiladi. Bunday yondashuvga falsafa fanlari doktori, professor V.Alimasov e’tiroz bildirib, innovatsiyani sohada tub yangilanish yasashga qaratilgan ijod, kashfiyotdir, degan g‘oyani ilgari suradi[4]. Ammo bizni bu o‘rinda innovatsion tafakkur va uning iqtisodiy tafakkur bilan uyg‘unligi masalasi qiziqtiradi.

MUHOKAMA. Innovatsion tafakkur betakror ijodiy yangilik yaratishga qaratilgan aqliy, intellektual salohiyatdir. U mohiyatan tinmay izlanish, real borliqni noodatiy ijodiy faoliyat bilan yangilash, takomillashtirishdir. Har qanday yangilik innovatsiya emas, nazarda tutilgan sohani ilmiy-texnik yoki tashkiliy nuqtayi nazardan tubdan yangilash innovatsiyaning bosh maqsadidir.

Yuqorida aytganimizdek, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, borliq dinamik xususiyatga ega, ular

tinmay o‘zgarishga moyil. Aynan shu nuqtayi nazardan iqtisodiy tafakkur innovatsiyani taqozo etadi. Aholining asosiy qismi yoshlardan iborat, yurtimiz aholisining 60%dan ziyodini 24 yoshgacha bo‘lgan yoshlar tashkil etadi. O‘zbekiston bu borada katta salohiyatga ega. Bunda turli ijtimoiy ahamiyatga ega sohalarda yoshlar tashabbuslari va innovatsion loyihalarini qo‘llab-quvvatlashga katta e’tibor qaratish lozim. Ochig‘ini aytish kerak, bugun mamlakatimizda yoshlar muammolarini yechishga qaratilgan dastur va tadbirlarni amalga oshirishda, voyaga yetib kelayotgan yosh avlodning hayotda o‘ziga munosib o‘rin topishi, ularni ish bilan ta’minlash, sog‘lom turmush kechirishi uchun imkoniyat tug‘dirish, yoshlar ongida zamonaviy dunyoqarashni qaror toptirish, ijtimoiy hayotdagi muammo va to‘siqlarni bartaraf etish, ularning huquq va erkinliklarini to‘la amalga oshirishlari uchun sharoit yaratib berish kabi o‘ta muhim masalalar mavjud. Hozirgi kunda yoshlarni tadbirkorlikka jalb qilish va ularning malakalarini oshirish maqsadida O‘zbekiston Savdo-sanoat palatasi hamda bir qator hamkor tashkilotlar bilan hamkorlikda “Bir tadbirkor – uchta hamkor” loyihasi amalga oshirilmoqda. Bu loyihadan quyidagi natijalar kutilmoqda: -hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda tadbirkorlar va fuqarolar hissasi oshadi;

- yangi tadbirkorlik subyektlari tashkil etiladi, ish o‘rinlari yaratiladi;

- fuqarolarga o‘z biznesini tashkil qilishida amaliy yordam ko‘rsatiladi;

- respublikaning barcha hududlaridagi ilg‘or tadbirkorlar elektron bazasi yaratiladi va undan keng foydalanish yo‘lga qo‘yiladi;

- biznesda hamkor topish imkoniyati kengayadi. Xulosa qilib aytganda, yoshlarni kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng jalb etishda quyidagi masalalarga alohida e’tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi:

- yoshlarga kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining kreditlar, xomashyo resurslari, shuningdek, davlat xaridlari tizimidan foydalanish imkoniyatini kengaytirish;

-yoshlar orqali kichik biznesning eksport salohiyatini rivojlantirish uchun zarur va qulay bo‘lgan tashkiliy, huquqiy, moliyaviy mexanizm va sharoitlarni yaratib berish;

- davlat va nodavlat tashkilotlari tomonidan yoshlarning o‘z biznesini boshlashi uchun maqsadli

kreditlar ajratish va ularning sarfini ta'minlashda tizimli nazoratni yo'lga qo'yish;

- yoshlar o'rtasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish orqali o'rta sinfni shakllantirish va mustahkamlashga qaratilgan zarur huquqiy-me'yoriy hujjatlarni zamon talablari asosida yanada takomillashtirish.

NATIJALAR. Iqtisodiy tafakkur innovatsion tafakkur uchun buyurtmachidir. Innovatsion tafakkurning qaysi yo'nalishda izlanishlar olib borishi o'sha buyurtmachiga bog'liqdir. Iqtisodiy tafakkur va innovatsion tafakkur inson kapitalini rivojlantirish orqali bir-biriga uyg'un bog'liqdir. Yuqoridagi farmonda mamlakatni iqtisodiy va innovatsion rivojlantirish "Strategiyaning bosh maqsadidir", deb ko'rsatiladi[4]. Iqtisodiy tafakkur xo'jalik subyektlari, korxonalar, tadbirkorlar, xizmat muassasalari faoliyatini ma'lum bir tizimga soladi, ular o'rtasidagi tizimli, barqaror aloqalarni shakllantiradi. U yaratgan xo'jalik modeli barcha qismlarda bab-baravar ta'sir etib, butun tizimning

samarali ishlashini uyushtiradi. Biroq bu tizim, xo'jalik modeli vaqt o'tishi bilan yangilanishga, innovatsiyaga ehtiyoj sezadi, hatto butun tizim (obyekt, muassasa) bankrotga uchrashi mumkin[5].

XULOSA. Demak, iqtisodiy tafakkur mudom innovatsion tafakkur bilan qo'llab-quvvatlanib turganida xo'jalik subyektlari faoliyatini samarali olib boradi. Demak, iqtisodiy va innovatsion rivojlanish inson tafakkuriga, salohiyatiga tayanish, undan unumli foydalanish mahsuli bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Drucker P. Innovation and entrepreneurship. – N.Y.1985. p. 22-28.
2. Norqulov S. Fuqarolik jamiyati va ijtimoiy ongda transformatsiya jarayonlari. – Toshkent: Navro'z, 2015. -98 b.
3. Alimasov V. Innovatsiya falsafasi yoki biz to'rtinchi ilmiy-texnik inqilobga tayyormizmi? // Tafakkur , 2019, 1- son. -7b.
4. 1. Кристенсен К.М. Дилемма новатора. Как из-за новых технологий погибают сильные компании. –Москва: Альпина, 2018. - 38-42.

